

A forrás felhasználhatósága

„(...) Vacsora után a svéd külügyminiszter helyettes félrehívott és megmondta, hogy bár nagyon örülnének, ha maradnánk, de kötelességének tartja velünk közölni, hogy kitört Németország és Lengyelország között a háború. Közölte azt is, hogy ezek után egy nagy európai [...] elkerülhetetlen. Le voltunk sújtva, hisz még pár napot ott szándékoztunk volna tölteni.” Ezekkel a szavakkal emlékezik naplójában észak-európai útjának 15. napjára Simon Elemér, Sopron és Sopron vármegye volt főispánja, a Magyar Vöröskereszt Egylet elnöke. A dátum a napló szerint 1939. augusztus 25. volt.¹

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a két háború korából két, egymáshoz sok szállal kapcsolódó Sopron megyei politikai szereplő visszaemlékezését ismerhetjük. A két szöveg mégis eltérő historikus részletek rekonstruálására alkalmas. Az elbeszélés vágyától fűtött Östör József Köz pályám című munkájáról a Soproni Szemle 2007. 1. számában közöltünk ismertetést; az emlékirat később önálló kötetben is megjelent.² Az egykori ország- illetve nemzetgyűlési képviselő memoárjában politikai életpályájának, magánéleti betoldásokkal színesített, összefüggő elbeszélése bomlik ki, amelyből a két háború korának kanonizált történelme kap egyéni árnyalatot. Aki az alább ismertetett naplók közül is hasonlóra kíváncsi, csalódnai fog. Jogosan adódik tehát a kérdés: milyen tematizáció mentén közelítünk a naplókhoz, illetve, hogy azokban milyen felhasználható történeti narratívákat találunk?

A következőkben a három kötetből álló feljegyzés, illetve emlékezőírás közül kettőt tanulmányozunk.³ Kevésbé releváns információkat tartalmaz az első napló 1927-ig terjedő része, mivel annak az évnél az elejéig a jegyzetek retrospektív jellegűek. A szerző ugyanis az életpályáját születésétől bemutató füzetek első kötetét 1927. február 6-án kezdte írni. Az azt követő fejezetek már valódi, „real

¹ Németország ezzel szemben 1939. szeptember 1-jén támadta meg Lengyelországot.

² Tóth Imre: A „politikai narkózis” rabságában. Östör József közéleti pályája. (Két háború közötti kor- és jellemrajz egy politikai emlékirat tükrében) Soproni Szemle (SSz.) 61. (2007), 95–101. ill. Östör József: Köz pályám. Politikusi életút a két háború korából. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta és jegyzetekkel ellátta: Tóth Imre Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Győr–Sopron, 2010.

³ A most közölt tanulmány a naplók 1939-ig tartó bejegyzései alapján készült. A napló-köteteket Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára őrzi. SL. SVLT. XIII. 14. A Simon család iratai. 1691–1938. 10. d. Napló 1875–1947. I–III. kötet. (A tanulmány teljes szövege az I. és a II. kötetekre alapul, ezért azokra a továbbiakban külön nem hivatkozunk.)

time” tudósításokat foglalnak magukba. Ez magától értetődően igaz a továbbiakra is: a második kötetet 1930-ban, a harmadikat 1947 júliusában kezdte írni és folyamatosan jegyezte le mindazokat az eseményeket, amiket átélt.

Kérdés, hogy a naplók szövegezése és tartalma mennyire tér el a koncepcionális memoár-irodalmi művek nyelvtanától és szerkesztési szabályaitól? Simon Elemér részint nem elbeszélésszerűen, nem is az utókor számára tudatosan megszerkesztett diszkurzív fejtegetésként írta naplószövegeit, részint sokkal kisebb figyelmet szentelt a korszak politikai históriájának. Ez is magyarázza, hogy a bejegyzések tanulmányozásakor nem az ún. történelmi valóság, hanem annak tükröztetése érdekelt bennünket. Noha így a feldolgozás során nem a hagyományos történeti forráskritika alkalmazása jelentette a fő feladatot, ahol szükség volt rá, kiigazítottuk, kiegészítettük a szerző jegyzeteit, egybevetettük más emlékezők szövegeivel. A visszaemlékezés megbízhatósága mindazonáltal nem a történelmi tényeknek való megfelelés hiteleségét jelenti, hanem annak elbeszélését, hogyan érzékelte a napló írója a történelmi teret és időt, amelyben élt. Tudnunk kell azonban, hogy miközben erről faggatjuk a naplót, mennyire általánosíthatjuk az abban leírtakat, mennyire speciálisak vagy karakterisztikusak azok a közlések, melyek egy – pozíciójánál, és elsősorban annál fogva – hétköznapiak nem nevezhető ember mindennapjairól tudósítanak? Ha így tekintünk a szövegre, szinte semmit nem tudunk meg a két háború korának társadalmáról.

Az interpretáció olyan embertől származik, aki kora társadalmi-politikai elitjének meglehetősen tipikus képviselője volt, ám saját és közvetlen környezete problémáin – magas társadalmi pozíciója ellenére – alig tudott túllépni. Simon Elemér ahhoz az ún. úri rendhez tartozott, melynek tagjait az iskolai végzettség, foglalkozás, vagyoni helyzet és a származás kapcsolta egymáshoz. A nehezen körülhatárolható, változó összetételű csoport tagjai között az arisztokratáktól a magasan képzett értelmiségieket át – ritkábban – a vállalkozói középpolgári réteg bizonyos tagjai mellé középbirtokosok is kvalifikálták magukat. Többségük az államapparátus fontos tisztségét töltötte be. Életszemléletükre a nemzeti elhivatottság-tudat, a liberális konzervativizmus volt jellemző. Ennek, a keresztény középosztály⁴ felső rétegeként is rangsorolt osztálynak a – főtisztviselőkből, a minisztériumok, hivatalok főhivatalnokaiából, tábormokokból álló – képviselői a csoporthierarchia élén álló arisztokráciával igyekeztek azonosulni, ám – mint Simon is – tudatában voltak a közöttük meglévő különbözőségnek is.

Az arisztokrácia elkülönülését, és az eliten belüli hierarchiát a társadalmi érintkezés során meg lehetett tapasztalni. Erre – egyebek mellett – a korabeli kaszinó- és klubélet számos alkalmat adott. Simon 1937-ben írja gróf Széchenyi

⁴ A témáról lásd: Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Bp., 2003. 3. javított kiadás, 235–236.

Gyula és Esterházy Bernadette fogadásáról, melyet az exkluzív – noha a legelőkelőbb, 1827-ben Széchenyi István által alapított Nemzeti Kaszinónál nyitottabb – Park Clubban tartottak: „...a kb. 300 arisztokrata között elég feszélyezetten éreztük magunkat páran, nem az ő kasztjukból valók.” Simon két halmaz metszetében, a felső politikai osztály és a politizáló megyei – főként birtokos – társadalom között helyezkedett el, ebben a közegben végezte a munkáját, a végrehajtói hatalomhoz hierarchikusan kapcsolódó funkciója révén (1. kép).

Identitása, társadalmi kapcsolatrendszere alapján határozott úri tudattal rendelkező politikai figura. Noha az államhivatalnoki réteg azon – nagy létszámú – csoportjába tartozott, melynek tagjai jogi-államjogi végzettséggel rendelkeztek, életpályája alapján – leszámítva az egyetemi éveit követő rövid időszakot – nem sorolhatjuk az értelmiségi kategóriába. Így tehát, miközben a vezető réteg nagyobbik része a multipozicionális elithez tartozott, vagyis egyszerre volt tagja különböző elitcsoportoknak, Simonra ez nem mondható el.⁵

1. kép. A Magyar Vöröskereszt bálja. A kép előterében Simon Elemér (Soproni Múzeum)

⁵ Uo. 241–242.

A hatalmi tér kulturális, gazdasági és egyéb mezőiben nem tudott pozíciókat szerezni. Ennek elsősorban tehetsége, felkészültsége szabott gátat. Még főispáni munkájában is alig tudjuk felfedezni a politikai professzionalizmus nyomait. Naplójában – mint említettük – több jel utal arra, hogy nem hatotta át valódi politikai érdeklődés, vagy szakszerűség, a nemzet, gazdaság vagy a társadalom problémái nem foglalkoztatták komolyan. Simon közéleti aktivitásának csúcspontján sem vált karakteres politikai szereplővé. Nemzet- és történelemszemléletének horizontját világosan illusztrálja, hogy a naplóban nem ejt szót a politikai illetve a gondolkodó elit minden tagját foglalkoztató, az országot megrázó trianoni szerződésről, sem annak következményeiről.⁶ Hasonlóan hiányolni lehet a lokális politikai mezőben élénk, mi több szenvedéllyel fűtött érdeklődéssel kísért nyugat-magyarországi eseményekről és a soproni népszavazásról szóló beszámólót is.

Nézzünk egy példát, mely a politikai éleslátás hiányosságáról tanúskodik! Simon az alábbi naplóbejegyzést az 1927. évi osztrák belpolitikai válság⁷ kapcsán fogalmazta: „(...) az osztrák forradalmi események sürgősen Sopronba szólítottak. A kormány rám bízta az egész nyugati határszélen a kivételes intézkedéseket, amelyek az események folytán szükségessé váltak. Két hétig úgyszólván éjjel-nappal szolgálatban voltam – sajnos – beavatkozásra nem kerülhetett a sor és csak egy kormány-dicsérrettel gazdagabban térhettem vissza kis otthonomba, anélkül, hogy a bevonulást Burgenlandba vezethettem volna, és újra miénk lehetett volna Nagymarton, a melynek közel 10 évig képviselője voltam.” Miközben Simon meg volt győződve róla, hogy a Trianonban és Saint Germain-ben elvesztett nyugati területek visszaszerzésére esély lehetett, a valóságban csak alaptalan híresztelések terjengtek arról, hogy Olaszország és Magyarország mandátumot kap Ausztria megszállására. Az általa említett „beavatkozás” háttérében álló magyar csapatösszevonások célja nem volt több határ megerősítésnél, mellyel az osztrák–magyar határon állomásozó katonaság a forrongások átterjedésének, illetve kommunistagyanús elemek határátlépésének, menekülésének az útjába próbált állni. Ha a magyar csapatok valóban megsértették volna a határt, a Köpocsény (Kittsee) térségében felsorakoztatott – egyes hírek szerint mintegy 20 ezer főnyi – cseh hadsereg⁸ minden bizonnyal szintén mozgásba lendült volna, kihasználva a kínáló alkalmat korridorterveik kivitelezésére. A július 15-i válság negatív hatásai elkerülték Burgenlandot.⁹ A nyugodt légkör lehűtötte azokat (közéjük tartozott Simon

⁶ Noha később, amikor jegyzetei nem visszamenőleg, hanem a valós történelmi időben születtek, megemlékezett egy-egy – később történelmivé váló – eseményről (pl. a komáromi cseh-szlovák–magyar tárgyalásokról, Mussolini segítőkészségéről, és arról is, mennyire deprimált hangulatba hozta Ausztria Anschluss utáni állapota) az első világháború utáni Magyarország életét minden tekintetben befolyásoló békekötés mellőzését aligha lehet csupán az utóidejűség számlájára írni.

⁷ Az 1927. júliusi bécsi felkelés során felgyújtották a bécsi Igazságügyi Palota (Justizpalast) épületét. Az események kapcsán sokan alkalmat láttak az elcsatolt nyugati magyar területek visszaszerzésére.

⁸ *Vasvármegye*, 1927. június 26. ill. *Sopronvármegye*, 1927. június 26.

⁹ Ernst, August: *Geschichte des Burgenlandes*. Wien, 1987. 210–211.

Elemér is), akik idehaza elhúzódó és kihasználható burgenlandi politikai krízissel számoltak.

A politikai helyzet félreértése, félreértékelése természetesen nem volt egyedi sajátosság, még olyan felső államhivatalnoki körökben sem, ahol Simon is ténykedett. Azt sem mondhatjuk, hogy az 1927. év osztrák történéseit nagyon túlértékelte volna,¹⁰ hisz a napló ekkor kezd jelen idejűvé válni, így az események időbeli közelsége nyilvánvalóan rányomta a bélyegét a múltképek részletességére. Mégis elgondolkodtató az a perspektíva, amelyből Sopron megye főispánja szemlélte saját szülőföldje és megyéje elhúzódó problémáját.

A számos általános jellemző ellenére sem mondhatjuk, hogy Simon Elemér naplója a középbirtokosi körből származó, magas államigazgatási polcra került politikus archetípusával ismertet meg bennünket. Önreflexióit olvasgatva a már említett viszonylag szerény politikai elkötelezettség mellett a kulturális érdeklődés gyengeségeit is regisztrálhatjuk, ami pedig lehetővé tette volna az elitbe való sokoldalúbb integrálódást. Mégsem hisszük, hogy a textus csupán Simon Elemérre jellemző, egyedi jelenségeket tartalmaz, célunk legalábbis nem az volt, hogy az egyént rekonstruáljuk, hanem az, hogy a jegyzetekből a kor társadalmi interakcióira és cselekvésformáira asszociáljunk. Ebben a szerző fogatékosságai mellett segít jegyzeteinek az az erénye, hogy – ellentétben Östör József visszaemlékezésével – nem csupán, sőt nem elsősorban a politikai élet eseményeit reflektálja, hanem az élet minden banális, hétköznapi történését (2. kép).

¹⁰ Ahhoz képest, hogy Trianonról és a Nyugat-magyarországi kérdéstről, mint láttuk, nem is tett említést.

2. kép. Simon Elemér budai otthonában az 1930-as évek közepén (Soproni Levéltár)

Az életpálya alakulása a naplóírás kezdetéig

A szövegek áttekintése előtt nem árt szemügyre vennünk, ki is volt közelebről Simon Elemér, aki életének eseményeit három fő naplóban örökítette meg saját maga és utódai számára. Római katolikus birtokos család tagjaként született, 1875. november 18-án Sopronban. Apja, Simon Ödön, 1894-től Sopron megye és a város főispáni tisztét töltötte be. Alapfokú iskoláit, csak úgy, mint középiskolai tanulmányait helyben végezte. Apja foglalkozási, politikai, életviteli, és származási presztízse szempontjából fontosnak tartotta, hogy fiát magánúton,

háztartás vezetője mellett taníttassa a községi elemi iskolában. Simon nem emlékezett szívesen a magánoktatására, erre vezette vissza ugyanis hézagos elemi tudását és azt, hogy nehezen tudott barátkozni az emberekkel. Előbbit az is bizonyítja, hogy a soproni bencés gimnáziumba bekerülve egy évet kénytelen volt kihagyni, hogy társai szintjére felzárkózzon.

1893-ban keresztapja, Simon Gyula halála és a ráhagyott kisebb vagyon biztosította számára azt, hogy az érettségi után anyagilag saját lábára állhasson és függetlenítse magát a szülői támogatástól. 1893-ban a bencés gimnázium befejezését követően, a budapesti tudományegyetem jogi karára iratkozott be. Itt mélyült el kapcsolata a vele egyidős, szintén Sopron megyei születésű Östör Józseffel, akivel életem át tartó barátságot kötött. Simon – saját bevallása szerint – takarékos életvitelt folytatott, Östörrel nem csupán a diákélet örömeit, hanem annak „nyomorúságát” is átélétk. Együtt utaztak 1895-ben Berlinbe az ottani egyetemre, hogy egy szemeszteren át hallgassák az államtudományok korabeli német klasszikusait, Adolph Wagnert¹¹ és Treischkét.¹² (Noha a németországi útról készült korabeli – 1895–96-ban írt – feljegyzéseit azzal kezdi, hogy itthoni egyetemen szerzett ismereteinek kiszélesítése érdekében vág neki az útnak, magáról az egyetemi tartózkodásról nem tesz említést. Ezzel szemben részletesen leírja úti élményeit. Évekkel későbbi visszaemlékezései során mindenesetre fontosnak tartja megemlíteni azokat a nagyságokat, akiknek az óráit hallgatta.) Berlin mellett felkeresték Hamburgot, Lipschét, Hallét, Drezdát, Münchent és más városokat is. 1897-ben tette le az államtudományi szigorlatot és doktorrá avatták. 1900-ban megszerezte a jogtudományi diplomát, 1901-ben ügyvédvizsgát tett.

Mindeközben családi összeköttetéseknek köszönhetően megindult közéleti pályafutása is, miután 1897-ben Sopron vármegye tiszteletbeli szolgabírájává, 1901-ben tiszteletbeli főügyészévé választották. 1901-ben a soproni Baubank bukása miatt elveszítette addigi megtakarított vagyonát. A megyei életben támadt nézeteltérések miatt¹³ jobbnak látta Budapesten maradni. Ügyvédi irodát nyitott a Kecskeméti utcában. A budapesti tanulmányok, és nem túl hosszú berlini tartózkodást követően – noha erre vonatkozóan a napló nem tartalmaz utalásokat – a századfordulós metropolisz nyüzsgése is éppen úgy vonzhatta, mint amennyire a megyei (politikai) élet provincializmusa egy időre idegenné vált számára.¹⁴ Ennek ellenére röviddel később megtalálta azt a leágazó utat, mely a

¹¹ Adolph Wagner (1835–1917) német közgazda, politikus. Róla nevezték el 1890 körül az ún. Wagner törvényeket, amely kimondta, hogy a nemzeti jövedelem felhasználásában az ipari társadalom fejlődése során nő az állami kiadások részaránya.

¹² Heinrich Gotthard von Treischke (1834–1896) nacionalista német történész, a Reichstag tagja. Legfontosabb műve: Történelmi és politikai dolgozatok (Historische und politische Aufsätze). Leipzig, 1896.

¹³ A nézeteltérések abból adódtak, hogy Simon Ödönt a megyei politikai élet egyik szereplője Baán Endre, Sopron vármegye tiszti főügyésze, 1894-től alispán (a darabont-kormány idején felfüggesztették állásából) állítólag kiszorította a főispáni székéből.

¹⁴ Östör memoárjából legalábbis érezhető a hasonló lelki és intellektuális beállítódás, igaz, ő fogékonyabb is volt a főváros szellemi aurájának élményei iránt.

későbbi életpálya, illetve karrier irányába, a megyei élet felé vezetett. A politikai elitbe való átlépése ráadásul nem értelmiségi voltának, nem is földtulajdonának, hanem családi kapcsolatainak volt köszönhető. 1907-ben törvényhatósági bizottságának tagja lett.¹⁵ 1906-ban sikertelen kísérletet tett a parlamenti mandátum megszerzésére is a lövői kerületben. Az apja példáját követve liberális ifjú ekkor a Függetlenségi és 48-as párt programjával kacérkodott, de miután a párt hivatalos listáján – pártközi megállapodás miatt – nem jelölték, az egyéni akciót folytató lövői függetlenségiek felkérését nem volt hajlandó elfogadni.¹⁶

A politizálás hirtelen jött ötlete ellenére egyelőre sokkal inkább független, ügyvédi karrierjének megalapozása lebegett a szeme előtt. A kaland tanulmányai mindenesetre elindították abba az irányba, amely későbbi karrierjét alapvetően meghatározta. A koalíció agóniáját nem kellett végig asszisztálnia, így amikor az rövidesen kimúlt, a másik oldalon, azaz az újonnan létrehozott Nemzeti Munkapárt soraiban próbálkozhatott ismét. Az 1910-es választások alkalmával már a Munkapárt színeiben indult a nagymartoni kerület mandátumáért. Akkori programja természetesen igyekezett elfeledtetni a függetlenségiekhez fűződött egykori, amúgy sem túlságosan közismert liaisonját. A törvényhozásban elsősorban a hadsereg ügyeinek tárgyalása során hívta fel magára a figyelmet. Solymossy Ödön halála után, a Véderő Bizottság előadói posztjára került. Ezzel, nem sokkal a háború előtt, az egyik legfontosabb bizottság exponense lett, s ez pályafutásának további alakulását döntően meghatározta. 1912. december 4-én ő volt a háborús törvényjavaslat előadója, 1914-ben pedig az újonclétszám emeléséről szóló bizottsági álláspontot képviselte.

A véderő ügyei révén, későbbi társadalmi rangját megalapozva, kapcsolatba került a magyar Vöröskereszttel.¹⁷ A katonai törvényhozás részeként tárgyalták ugyanis a Vöröskereszt problémáit, hisz a szervezet alapvetően a sebesült katonák ellátására alakult 1863-ban, a svájci származású Henry Dunant kezdeményezésére. A magyar törvényhozásban Simon Elemér terjesztette elő a későbbi 1911: XX. törvényt, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának alapelveit tartalmazó, Dunant-féle 1864. évi genfi konvenció becikkelyezéséről. Ennek hatására nevezték ki a következő évben a Vöröskereszt megbízottjává, majd a világháború alatt, 1915 májusában főmegbízottjává. A háborút egyébként végig a segélyszervezet önkénteseként élte át, miután szembetegsége miatt frontszolgálatra alkalmatlannak nyilvánították. A háborút mint a Vöröskereszt harctéri alakulatainak főparancsnoka fejezte be, de közben a véderő terén kifejtett

¹⁵ Sopron Megye Soproni Levéltára. Sopron Város Levéltára (SL. SVLT.) XIII.14. A Simon család iratai. 6. d.

¹⁶ Simon levele Mesterházy Ödönnek a Függetlenségi és 48-as párt lövői elnökének. SL. SVLT. XIII.14. A Simon család iratai. 9. d.

¹⁷ 1932. április 26-án választották a Magyar Vöröskereszt Egylet elnökévé. Ezt megelőzően az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület elnöke volt. A Vöröskereszttel kapcsolatos tevékenységéről ld. Csekő Ernő tanulmányát a SSz. jelen számában.

tevékenységéért katonai szolgálat nélkül szolgálaton kívüli huszár hadnaggyá is kinevezték, majd pedig beosztották a cs.és kir. 34. gyalogezred kötelékébe. Itt mint ezredmegfigyelő tiszt részesült több kitüntetésben.¹⁸

Miközben útnak indult a közéleti érvényesülés felé, találkozott későbbi feleségével Török Pálmával, akivel 1904 januárjában mélyült el a kapcsolata. Augusztusi eljegyzésüket követően a következő év januárjában kötöttek házasságot, mely azonban nem volt boldog. A naplóban többször utal a kettejük között kialakult feszült kapcsolatra. 1913-ban már-már elviselhetetlen terhet jelentett számára ez a kötelék, melyből a következő év háborúja „menekítette ki”. 1916-ban Lembergben megismerkedett egy lengyel ápolónővel, akivel hónapokon át bizalmas kapcsolatban maradt. Októberben Pálma is Lembergbe érkezett, ahol a hadikórházban dolgozott, mint vöröskeresztes táborigazgató. Itt beleszeretett törzsorvos parancsnokába és csak 1918 áprilisában tért haza. Kapcsolatuk akkorra már teljesen kihűlt. A feleség júniusban bejelentette válási szándékát. Noha a válást akkoriban még jóval kevésbé fogadta el a társadalom és a házasság intézményét védő gátak is sokkal erősebbek voltak, a felbontott házasságok száma a 19. század végétől folytonosan növekedett.¹⁹ A konzervatív beállítottságú, lelkületében vidéki középbirtokosi mentalitással élő férj mindazonáltal nehezen békélt meg a különválás gondolatával, sokkal nehezebben, mint felesége. Egy időre még meg tudtak állapodni abban, hogy együtt maradnak.

Novemberben azonban, miközben Simon addigi megszokott világa teljesen összeomlani látszott, a háború elveszett, a politikai helyzet radikálisan átalakult, Török Pálma újból előállt válási szándékával. Simon lelkileg összetörve budapesti hónapos szobában és Csáfordon várta ki a házasság felbontását, melyre január 28-án került sor. Hivatalt akkor már nem vállalhatott, birtokainak sorsa bizonytalanra vált, értékpapírjait lefoglalták. A válás után felesége úgyszintén kilátástalan helyzetbe került. Tervezett új házassága meghiúsult, családi és anyagi gondok nyomasztották, így márciusban sikertelen öngyilkosságot követett el. Veronált vett be.²⁰

Miközben házastársi kapcsolata szétzilálódott, egyre elmélyültebb lett a viszonya a Thallmayer és Seitz cég tisztviselőjével, Tóth Marával, akivel még

¹⁸ SL.XIII.14. A Simon család iratai. 9. d

¹⁹ az 1870–1880-as években ezer lakosra jutó válások száma 0,07, az 1890-es években 0,08 ezrelék volt. Az 1907-től alkalmazott joggyakorlat lehetővé tette a házasságok könnyebb felbontását, ami a bontóperek számának emelkedésében is megmutatkozott. 1910–1911-ben ezer fennálló házasságra 1,9 válás jutott, ez az arány 1921-re megkétszereződött. Kollega tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. Században. II. Kötet. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Szekszárd, 1996–2000. 185–186.

²⁰ Budapesten a századfordulón 37,5 volt az öngyilkossági ráta (a 100000 lakosra jutó öngyilkosságok száma), ami azonban folyamatosan emelkedett és 1913-ban, 50 százalékkal enormis magasságot ért el. Akkoriban szinte öngyilkossági járvány söpört végig az országon. Jóval magasabb volt a ráta Budapesten, mint a vallásosabb, konzervatívabb vidéken (21,4 százalékkal). Zonda Tamás: A magyarországi öngyilkossági szcéna múltja és jelene. http://www.zondatamas.hu/html/a_magyarorszag_i_ongyilkossagi_.html. Letöltés dátuma: 2011. augusztus 10.

1917. december 30-én ismerkedett meg, akivel azután életre szóló bensőséges kapcsolata alakult ki, és akit utóbb feleségül is vett. Egyelőre azonban volt felesége problémái foglalkoztatták, aki közben újabb öngyilkosságot követett el. Erről Simon már a tanácsköztársaság idején, a letartóztatás elől bujkálva értesült. A zaklatott lelkiállapotokra jellemző, hogy 1919 júniusában újból összeházasodtak. A megismételt házasság nem tartott sokáig, mert a feleség a korábbi öngyilkosságok során szerzett tüdőgyulladás szövőd-ményeibe nemsokára belehalt.

Magánéleti válságai, a korszak földcsuszamlásszerű átalakulásai politikai pályafutását majdnem derékba törték. A Horthy-rendszer stabilizálódásával azonban helyet szeretett volna magának a politikai színpadon. Erős közszereplési vágya (amire első, függetlenségi párti, majd 1910. évi politikai fellépése is utal), majd későbbi tevékenysége is arra engednek következtetni, hogy nem álltak távol tőle bizonyos konformizmusra utaló vonások.

A forradalmi kormányzat összeomlása után, a kontinuitás elvét követve a szabadelvű, munkapárti hagyományokat ápoló Nemzeti Középpártban igyekezett helyet találni magának. 1918–19 után azonban a liberális oldal szétforgácsolt pártjainak, így a Középpártnak is kicsúszott a talaj a lába alól, és az 1920-as választásokon csupán a fővárosban tudtak némi sikert elérni. A nemzetgyűlési képviselőhöz azonban ez kevésnek bizonyult.²¹ Tisza István lemondása után néhány társával – köztük a már említett Östör Józseffel együtt – úgy gondolták, fórumot kell biztosítaniuk politikai álláspontjuk megvédésére. 1918. január 1-jén, ezzel a céllal indították el a Soproni Hírlapot, mely azután a két háború közötti soproni sajtó legfontosabb konzervatív, kormányt támogató orgánumává vált. Simon élete legjobb döntését azonban akkor hozta, amikor felmérve a politikai erővonalak alakulását, ismét némi térfélmódosítást hajtott végre. 1922 márciusában, az elsők között lépett be a február 22-én megalakult, és Bethlen István nevével fémjelzett Keresztény Kisgazda Földmunkás és Polgári Pártba,²² ami a Sopron megyei főispáni állást jelentette számára. Főispánsága 1922-től 1935-ig tartott. Ebben az időszakban kezdte írni naplóköteteit (3.kép).

A magánélet színterei. Szabadidő, utazások

Naplói számos köz- és magánéleti eseményről tudósítanak. Hivatali elfoglaltságainak, társadalmi reprezentációjának fejleményeiről meglehetősen faktografikus stílusban, kevés értékelő megjegyzéssel adnak számot. A legszínesebb feljegyzések magánéletének mozzanatairól, utazásairól, szabadidejének eltöltéséről, családi, rokoni viszonyainak alakulásáról szólnak. Terjedelem tekintetében a magánélet kellemes eseményeit rögzítő jegyzetek minden esetben megelőzik a közéleti aktivitásról szóló beszámolókat. Utóbbiakkal (különösen politikai pozíciójából adódó feladataival) kapcsolatosan ráadásul még sikereit magasztalva is sokszor panaszkodik, amiért azok idegileg, lelkiileg megterhelik, sok gondot okoznak számára. 1928 végén ezt írja a naplójába: „Az 1928-iki év nem hozott semmi különös eseményt; egyet azonban konstatálhatok magamról: kezdem nagyon unni a főispánságot, és az azzal összefüggő izgalmas²³ életet, és nagyon vágyom nyugalmasabb élet után, és nagyobb utazások után. Sajnos azonban az anyagi nehézségek ezt kizárják.” A bejegyzés arra csábít, hogy utánajárjunk kedvelt foglalatosságainak, jobban szemügyre véve azok finánciális és egyéb háttereit.

A szabadidős tevékenységeket társadalmi jelenségként kell kezelni, amelyek szoros összefüggésben vannak a nem szabadidős aktivitásokkal. A munkaidő és a nem munkával töltött idő határozott elválása egymástól hosszú idő alatt játszódott le. A hagyományos agrártársadalmakra jellemző évszázados szokások

²¹ Gergely Jenő: Titkos választás és ellenforradalom – 1920. In: Parlamenti választások 1920–1989. Politikátörténeti Alapítvány, Budapest, 1994. 72–74.

²² SL. XIII. 14. A Simon család iratai. 1691–1938. 7; 9. d.

²³ Értsd: izgalmmal teli, idegfeszítő.

és a nagy vagyoni és jövedelmi különbségek miatt a társadalom egyes rétegeinek életmódja nagymértékben különbözött. A Simon utazásairól szóló bejegyzések árulkodóak a hozzá hasonló státusú személyek életvitelének hivatali- és szabadidő-viszonyait illetően. A társadalom nagyobb részét érintő néhány napos nyári fizetett szabadság éppen az 1920–30-as években kezdett elterjedni Magyarországon. A naplókban ezzel szemben hosszú, egy hónapos (általában téli) utakról értesülünk, melyeket – Simon Elemér életkorának előrehaladtával – nem ritkán szintén hosszú gyógykezelések, több hetes szanatóriumi tartózkodások követnek. A munka és szabadidős tevékenységek sajátosságai, ritmusa alakítja ki egy-egy társadalmi csoport időbeosztását, ami tagjait ugyanúgy jellemzi, mint azok térhasználata, iskolázottsági, műveltségi szintje, normakövető magatartása, illetve életkörülményei. A szabadidős tevékenységek közül az utazás a Simon házaspár kulturális érdeklődésének legjellemzőbb komponense. A személy oldaláról az utazásnak kettős feltétele: a lehetőséget adó tényezők és az utazási indíték. Az előbbit a szabad idő mellett az alapvető szükségletek kielégítése után fennmaradó szabadrendelkezésű jövedelem jelenti, az utóbbit a motiváció. A kínálat oldalán az utazást lehetővé tevő tárgyi feltételek és szolgáltatások (szállás, étkezési, szórakozási és vásárlási lehetőségek) meglétére van szükség.

Anyagi lehetőségek tekintetében elsősorban a képviselői, majd a főispáni fizetés, a csáfordi birtok jövedelmei jöhettek számításba. A század elején a gazdasági növekedés zavarai, majd a háború következményei kíméletlenül megterheltek a családi költségvetést. Ügyvédi irodájának megnyitása után, 1901-ben a Soproni Építő- és Földhitelbank (Baubank) csődje vitte el a pénzét. Első házasságkötésekor jelzálog sorsjegyen, spekulatív tőzsdei tranzakciók miatt 74 000 koronát veszített, amit csak birtoka megterhelésével tudott rendezni. A veszteséget pótló adósságot 1915-ig fizette. Költséges volt a politikai pályára lépés is, mivel a választásokon való részvétel jelentős befektetést igényelt. A kampány komoly terhet jelentett az indulóknak még akkor is, ha eltekintünk a választók szokásossá vált megvesztegetésétől. A kortesek kifizetése, a plakátok és röplapok kinyomtatása, a választási zászlók elkészítése, a választókerület beutazása mind-mind költségekkel járt. Az 1910-es választások Simonnak 50 000 koronájába kerültek.²⁴ 1917-ben közel félmillió koronáért vásárolt újabb birtokrészt Csáfor-

²⁴ A növekvő mértékű infláció miatt nehéz a kiadások mellé a járandóságok aktuális nagyságát és különösen más fizetésekhez, járandóságokhoz való arányát megadni. Simon ezekről nem jegyzett fel semmit a naplókban. Összehasonlításként egyéb területek adatait vehetünk alapul. A század elején miniszter szintű fizetés évi 40 000 Korona körül mozgott. A polgármesteri illeték Sopron méretű városban ennek kb. a negyedrésze volt. A főispánok járandósága nagyságrendileg nem sokban különbözött ettől. A hódmezővásárhelyi főispán éves fizetését 1920-ban például 10 ezer koronában állapították meg. Ehhez persze egyéb összegek társultak, mint például évi 2000 Korona körüli lakpénz és lakpénzpótlék, évi 4–5000 Korona háborús segély. Akkoriban még havi 850 Korona drágasági segély és évi 1000 Korona kocsiátalány is járt, amit később 4000 Koronára emeltek. Lásd: Varsányi Attila: A hódmezővásárhelyi főispánság története (1873–1950) PhD. értekezés. Szeged, 2010. Kézirat. A későbbiekre nézve ennél pontosabb alapot szolgáltat a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. tc. (az ún. harmadik törvényhatósági törvény) 95. §-a, mely megállapította a közvetlenül a belügyminiszternek alárendelt főispánok bérét. Ez havi 850 Pengő fizetés jelentett, melyet 400 Pengő képviselői általány egészített ki. Emellett megillette őket bizonyos összegű (évi 2400 Pengő) lakáspénz is. A 800–1400 Pengős fizetés a havi biztos megélhetés alapjának számító 200 Pengő 4–7-szeresét tette ki.

don. Ekkor a közbejött infláció a segítségére volt, így 1921-re törleszteni tudta kölcsöneit. Két év múlva nagynénjének életjáradékát váltotta meg 20 millióért, ugyanebben az évben a birtokaira kivetett vagyonszállást fizette ki, mely egyszeri nagy vagyonszállás egyik eleme volt Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter válsághitele, illetve a fizetőeszközértéktelenedésének megállítására tett intézkedéscsomagjának. Közben megváltotta nővére örökségét, aminek köszönhetően a csáfordi birtok egyedüli örökösévé vált. 1926-ban 600 millióért (felülbélyegzett koronában 48 000 Pengő)²⁵ vett kertés házat Budán az egykori Tudor, később Buday László utcában, a Margit körúttól nem messze. Nagyjából úgy számolhatunk, hogy az építmény megvásárlása kizárólag a főispáni fizetést alapul véve, közel négyévi fizetésébe került volna. Illetményéhez azonban más jogcímenek egyéb járandóságok, és a birtokaiból befolyó, bérlőktől beszedett jövedelmek társultak. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy tagja volt a GySEV igazgató tanácsának, a Thallmayer és Seitz Gyógyszerárú Részvénytársaságnak, sőt 1928-ban megválasztották a cég vezérigazgatójának, ami igen szép fizetést, és a magas nyugdíj reményét jelentette neki. Rendszeres járandóságnak számított az az összeg is, amelyet nagybátyjától kapott minden év karácsonyán, és amely 1932-ben 6000 Pengőt, azaz nagyjából féléves főispáni keresetének összegét tette ki.

Aligha kell bizonygatni, hogy keresményeiből a nagy összegű kiadások ellenére is csinos összeg kerekedett ki, életműve magas szintet ért el. Ennek ellenére – noha a régi lakását eladta – a kis „palota” újjáépítése újabb anyagi terhet rótt rá, és ismét kölcsönhöz folyamodott, hogy 1927 nyarán beköltözhesse az épületbe. Mindent összevetve, 1928-ban mégis elégedetten vont mérleget mindezekről a kiadásokról: *„Örökösöm meg lehetnek elégedve. Csáford felé örököltem, másik felét drágán kellett megvásárolnom nővéremtől (100 000 Korona, 29 000 kor. adósságot elvállalni) hozzá szereztem [...] a pesti és soproni házam. Csak bírom még!”* Ismerve Simon folytonos panaszokozásra hajlamos természetét, a megelégedését komolyan kell vennünk. Két évvel későbbi egyik bejegyzésében aktuális vagyonát közel 1 millió Pengőre becsülte. Vagyoni helyzete a harmincas évek végén a főispáni állás megszűnése és a vele járó fizetés kiesés (nyugdíja havi 394 Pengő volt), valamint 1938-ban az Imrédy-kormány pénzügyi- illetve adóreformjai miatt romlott. Ekkor az 1938. évi XX. tc. (közkeletű nevén a győri program) finanszírozására vezettek be adóemelést és a mintegy 27 ezer legtöbb adót fizető természetes és jogi személyekre kirótt progresszív (5–14 százalék, illetve 5–20 százalék közötti, húsz, illetve huszonöt részletben, negyedévente törlesztendő) vagyonszállást.²⁶ Ez Simon esetében – a napló szerint – 20 600 Pengőre rúgott.²⁷

Ami a rendelkezésre álló időt illeti: nem Sopron megye főispánja volt az egyetlen, aki viszonylag kevés időt töltött a gondjaira bízott megyében, vagy

²⁵ 1926. augusztus 25-én a Korona államjegyeket Pengő értékjelzéssel nyomták felül, ezzel megjelentek az első Pengő bankjegyek. Az átbélyegzéssel 1 millió Korona 80 Pengőt ért.

²⁶ Ungváry Krisztián: „Árjásítás” és „modernizáció”. Adalékok Imrédy Béla miniszterelnöki működéséhez és a zsidótörvények geneziséhez. Századvég 26 (2002), 12.

²⁷ Ami a nyolc évvel korábbi – önmaga által – becsült vagyonának csak a 2 százalékát tette ki, azaz legalább 3 százalékkal elmaradt a törvény által előírt minimumtól.

városban. A főispánok megjelenése „odahaza” havi néhány napos rendkívüli eseménynek számított, ami alatt az előkelő „vendégek” levezették a különböző vármegyei gyűléseket. Huzamosabb – ha nem ismernénk a két háború közének pártpolitikai rendszerét, akár azt is mondhatnánk: felelősségteljes – jelenlétet igényeltek az országgyűlési és nemzetgyűlési választások, amelyek figyelemmel kísérése, felügyelete és természetesen a kormánypárti jelöltek kampányának támogatása, a választási siker bebiztosítása a főispánok feladatai közé tartozott. Ezen kívül protokolláris rendezvényeken vettek részt, szónoklatokat tartottak, reprezentáltak. Simon is hasonlóan intézte a helyi ügyeket. Élete nagy részét budapesti házában töltötte feleségével. Innen csak rövid időkre látogatta meg vármegyéjét. Amikor a megyében időzött, az idő nagy részét (nem ritkán másfél hónapot) rendszerint a családi birtokon töltötte. Láttuk, hogy 1927 nyarán keserűen panaszkodott amiatt, hogy a bécsi események miatt megszakítás nélkül két hétig szolgálatban kellett lennie Sopronban. (Valószínűleg ez a fizikai távolság is hozzájárult ahhoz, hogy mint maga írja: főispánsága kiegyensúlyozott volt. Kitűnő kapcsolatot ápolt Gévai Wolff Lajos alispánnal, Sopron polgármesterével, Thurner Mihállyal, és hogy – szintén saját szavai szerint – nagy népszerűségnek örvendett az egész társadalomban.)

4. kép. Simon Elemér feleségével és Östör Józseffel a mátyásföldi repülőtéren (Soproni Múzeum)

Az utazási hajlandóság, illetve a különleges tapasztalatok iránti érdeklődés – mint a szerző kulturális univerzumának elemi része, motiváló erőként vitathatatlan. Fiatalon eljutott tehát Németország számos városába, a szélesebb lehetőségek azonban csak idővel nyíltak meg, ahogyan azt az első, a század elejére datált naplóbejegyzések bizonyítják, melyek egyelőre rövidebb utakról tudósítanak. (1903-ban Fiumébe és a plitvicei tavakhoz, még ugyanabban az évben azonban a Tátrába is.) Első házasságkötése után, 1905. július-

augusztusában már Angliába és Hollandiába utazott feleségével. Ezekről az utakról csak nagyon szűkszavúan számol be, lefolyásukról, élményeiről semmit nem tudunk meg. Ahogy előrelép a karrierben, úgy szaporodnak meg a hosszú, négy-öt hetes utazások Európa mediterrán tengerpartjaira és Észak-Afrikába. Mindazonáltal kedvelt célpontjainak számítottak az osztrák és a német városok, üdülőhelyek is. 1912 augusztusában Berlinbe utaztak, nem sokkal később, ősszel Salzkammergutba. Rövidebb (2–3 napos, vagy egy hetes) kirándulásai Ausztriába (Bécsbe, Mariazellbe) rendszeresek maradtak.

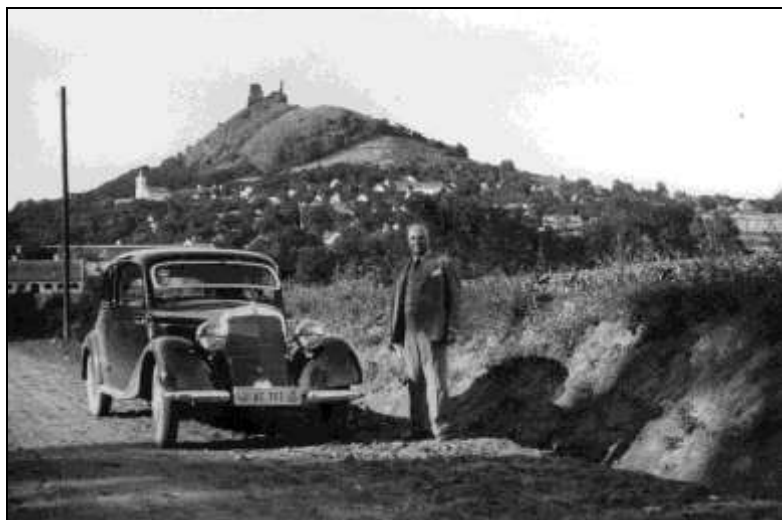
1928-ban repülőgéppel tették meg feleségével és barátjával, Östör Józseffel a Bécs és Budapest közötti utat (4. kép). A repülés annak ellenére is különleges élmény volt mindhármuknak, hogy a Magyar Légiforgalmi Rt. (mely épp a Budapest–Bécs útvonalon kezdte meg a menetrend szerinti utas-, áru- és postaszállítást) gépei 1928-ban már mintegy 850 ezer kilométer távolságot repültek, s csaknem 10 ezer utast szállítottak. Ez az „utastömeg” (melynek ráadásul csak egy részét adták a magyar állampolgárságú utasok) mindazonáltal az ország teljes lakosságának jóval kevesebb, mint 0,1 százalékát jelentette. Ennél is jóval kevesebben voltak, akik – mint Simonék – a csupán két évvel korábban megalakult, ám a legfontosabb európai fővárosok között hamar összeköttetést teremtő, Deutsche Luft Hansa A.G. gépével közlekedtek a két Duna parti főváros között. A német repülőjáratok pedig már a cég a megalakulásának évében elérték Budapestet. Akkoriban az egy óra negyvenöt perces repülőút személyenként 45 márkájába²⁸ került az utasoknak, akik 15 kg tömegű poggyászt vihetek magukkal az útra díjfizetés nélkül.²⁹ A repülés mint utazási lehetőség – különösen annak rendszeres igénybevétele – noha nem volt megfizethetetlen, csupán a társadalom szűk elitrétege számára nyílt meg. Simon és felesége is csupán egyetlen alkalommal, a luxus és a kaland élvezetért szállt fel a bécsi repülőtér kifutópályájáról. A fényűzés élményét azonban leginkább a tengerjáró hajók fedélzetén, a mediterrán tengerek és tengerpartok közelében keresték.

1913. február–március folyamán szicíliai útra indultak Triesztből a Caronia 30 000 tonnás gőzösön. A 20. század elején a közlekedés új lehetőségét jelentette a turisták számára a mélytengeri gőzhajózás. A Simonék által igénybe vett hajó a brit-amerikai Cunard társaság tulajdonában állt, mely a 20. század elején az egyik legjelentősebb cége volt, a transzatlanti kereskedelemnek és személyszállításban is vezető szerepet játszott. A – nem olcsó – szolgáltatások tekintetében a legjobb alternatívát tudták biztosítani, melyre Simon is utal, aki 1922-ben a Külföldi Magyarok Szövetségének kongresszusa alkalmából is részt vett a Cunard egyik útján. Ezen – elbeszélése szerint – élete legfényűzőbb ellátásában volt része. Júliusban még felkereste Olaszország északi részét, a Lidót és a Dolomitok

²⁸ Az 1926-ban kinyomatott menetrend tarifátáblázatában feltüntetett Mk. rövidítés 1924. után már csak az új német fizetőeszközre, a Reichsmarkra utalhatott. Ennek Pengőben számított értékére az 1932. évi német–magyar áruforgalmi megállapodásban rögzített árfolyamból következtethetünk. E szerint 100 Márka 136,20 Pengőnek, 100 Pengő 73,42 Márkának felelt meg. Ezt alapul véve, az út kb. 61 Pengőbe – azaz egy 200 Pengős, a társadalom nagyjából 20 százalékának rendelkezésére álló átlagfizetés közel egyharmad részébe – került utasonként. Reichsgesetzblatt, Jahrgang 1932. Teil II. Nr. 11. 1932. április 19. 129–130.

²⁹ Streckenplan 5. Zürich–München–Wien–Budapest. Gemeinsamer Dienst der Deutschen Luft Hansa u. der Ad. Astra Aero. http://eyach.de/luft hansa/lh_03.htm#05. Letöltés dátuma: 2011. 08. 30.

vidékét. 1924-ben újabb – több mint egy hónapos körútra – indultak Triesztből hajón Nápolyba, Caprira, Sorrentóba, Palermóba és Taorminába. Dél-Itália után Róma, Genova, a francia Riviéra, Nizza volt a céljuk, majd Velencén át tértek haza. 1925 februárjában és márciusában ismét az addig főleg angolok által látogatott téli üdülőhelyből európai luxus nyaralóhellyé fejlődő francia Riviéra és annak fővárosa, Nizza volt utazásuk célja. A tengerparti üdülők, Monte Carlo játékkaszinói a 19. századi kezdetek után változatlanul nyitva álltak középosztálybeli angol turisták számára, akik e mellett már a Rajna völgyét, majd később a svájci hegyeket is szívesen felkeresték. Noha az utóbbiak helyett Simon elsősorban a Tátra hegycsúcsainak látványát részesítette előnyben (ahol többször is megfordult), francia, olasz útjainak tanúbizonysága szerint sokrétű bevételei versenyképesek voltak az említett külföldi – angol – utazó-nyaraló társadalmi osztályok jövedelmével. A szórakozás valamilyen formáját – beleértve az utazást is – a 19. század végi Angliában körülbelül a társadalom 11 százaléka, míg Németországban a századfordulóra a lakosság nagyjából egynegyede engedhette meg magának.³⁰ A Simon házaspár ráadásul nem bánt szűkmarkúan a pénzzel az utazások alatt. Párizsi tartózkodásuk idején például nem csupán a pompás múzeumokat látogatták meg, hanem a francia főváros pezsgő, egyúttal fényűző és költséges éjszakai életébe is belekóstoltak, élvezve a világhírű mulatók világát is. A tömegessé, ezáltal egyre olcsóbbá váló vasútról mint közlekedési lehetőségről Simon ekkor már alig tesz említést a naplókban, csak egyik nyaralásából visszatérve panaszkodott a fülkék zsúfoltságára.

5. kép. Simon Elemér balatoni autós túrán (Soproni Levéltár)

³⁰ Majoros István: Fejlődési utak a 19. századi Európában III. A hétköznapok világa. Pécs, 2001. 158.

Ami a további úti célokat illeti: egyre kedveltebb volt a romantikus, egyúttal egzotikus Észak-Afrika, amely iránt felébredő érdeklődést hollywoodi filmekből, vagy idehaza akár Rejtő Jenő műveiből könnyen nyomon követhetjük.³¹ Az orientalizmus fellendülése, a régészeti ásatások, különösen Tutankhamon fáraó sírjának szenzációs felfedezése után valószínűleg egyiptománia lett úrrá az egész világon. A titokzatos sivatagok, nekropoliszok, az Atlasz hegység szerpentinjei és az arab világ forгатaga, a keleti miszticizmus éppoly különleges élményt jelentettek a nagyvárosi életet és a luxuséletformát kedvelő társaságnak, mint mondjuk az orosz balett, a dzsessz, vagy az egzotikum egyéb formái. Simon már 1925-ben is tervezett szaharai utat feleségével, amit végül szorongásos betegsége miatt lemondtak. A második naplókötet 1930-ban azonban kettejük – több mint másfél hónapig tartó – észak-afrikai utazásának részletes leírásával kezdődik. Az ókori építészet emlékei már ott is megragadták, csakúgy mint egy évvel később görögországi körútjuk számos nevezetessége. Hazafelé a dalmát tengerparton töltött idő azonban vegyes érzelmeket váltott ki belőle: „...csak az tett rám fájó benyomást, hogy abban a szép Dalmatiában és Horvát országban (sic), a hol eddig közel ezer évig mi voltunk az urak, most ádáz ellenségeink, a szerbek uralkodnak és a mi reánk nézve a legszomorúbb – hogy jól uralkodnak.”

Hazai útjai legtöbbször az ország legkedveltebb víkendező- és üdülőhelyére, a Balatonra vezettek, ahol a két háború között nyaranta már 20–30 ezer ember talált kikapcsolódást.³² 1920 és 1940 között számos magánvilla, társas üdülőház, szálloda és panzió létesült mind az északi, mind a rohamosan fejlődő lankás, homokos partú déli oldalon. A Simon házaspár ide vezető néhány napos kirándulásai általában autós túrák voltak (5. kép). Simon Elemér már 1911-ben vásárolt magának saját autót. Élete első útja Bécsből Csáfordra vezetett, ahová feleségét és anyósát szállította, miután azok Marienbadból a bécsi pályaudvarra érkeztek.³³ Akkoriban még ritkaságnak számítottak a hasonló kiruccanások, hiszen igen kevés autó futott az utakon, igaz számuk folyamatosan növekedett. 1910-ben 1047 automobil közlekedett Magyarországon, három évvel később, 1913-ban mindösszesen 2876 volt az üzemben tartott gépkocsi száma. Az újdonság és hozzá társuló életstílus élvezete számos kirándulásra csábította a Simon családot. Így jutottak el autójukkal első ízben a Balatonra, majd a Bakony erdőseibe, ami után már hosszabb tátrai túrára is vállalkoztak. Simon 1914. június 10-én már az első autóbalesetét is elszenvedte Budakeszin, amikor az autó fékrendszere felmondta a szolgálatot, és a kocsik nagy sebességgel rohant le velük a hegyről a községbe. A törött járműből csak szerencséjével sikerült épségben kiszállniuk.

A húszas évek végén az autózás, amelynek kialakult a maga sajátos subkultúrája, a korszak elit-életmódjának egy darabjává vált. A forgalom az autók a növekvő száma ellenére még családias volt, a kocsik és tulajdonosaik jó

³¹ A térség népszerűségét az egyiptomi ásatások megindulása alapozta meg. Egyiptomról jelentette meg első útikönyvét Karl Baedeker is, még 1839-ben. Lásd: Majoros i.m. 163.

³² Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., 2008. 219.

³³ Noha erre nem találunk utalást a naplószövegekben, egyéb részletek és fényképek tanúsága szerint feltehetően saját sofőrrel rendelkezett.

része sokáig személyesen ismerte egymást, és ismerték őket a járókelők a kisebb-nagyobb városok – még Budapest – utcáin is.³⁴ Ekkor már egyedül Sopronban 129 magánautóst tartottak nyilván. A motorosokkal együtt 1929-ben a Soproni Automobil Egyesület 147 tagot számlált. Gimesi Szabolcs kutatásaiból tudjuk, hogy a Fertő környéki utakat, bécsújhelyi és budapesti csillagtúrákat szervező egyesület kiváló kapcsolatokat tartott a város és a vármegye vezetőivel. 1931 augusztusában a kaposvári és pécsi egyesületek látogatásainak viszonzására indítottak 800 kilométer hosszú túrát a Balaton Kaposvár és Balatonföldvár érintésével Pécsre. A gazdasági válság nyomasztó terhei miatt csak öt autó indult el a Kaszinó elől.³⁵ Közöttük volt Prickler Jánosé is, aki mellett Simon Elemér is végigautózta a két napos távot. Simon főispáni megbízatásának megszűnése után indult addigi legnagyobb autós útjára második feleségével és vadonatúj Mercedes-Benz 170 V. típusú kocsiával, mely népszerű, ám nem a legdrágább autó volt a hazai kínálatban.³⁶ Az osztrák–olasz–német körút során kipróbálták a München–Salzburg között az 1934. március 31-án átadott Reichsautobahnt, ahol a nyílegyenes pályán elérték a 100 kilométeres sebességet is. 1938-ban a még hosszabb túrára, a Vöröskereszt londoni kongresszusára indultak Mercedesükkel.³⁷

³⁴ Majtényi György: Életstílus és szubkultúra. Az autózás története (1920–1960). Korall 2000. 1. 104. o.

³⁵ Gimesi Szabolcs: A soproni Automobil Egyesület (1927–1937) SSz. 33. 1979. 2. 150. o.

³⁶ A Mercedes akkoriban még nem örvendett akkora presztízsnak, mint manapság. A Simon által megvásárolt modell ára 5000 Pengő körül volt. Ennél jóval drágább autók is futottak az utakon. Egy 2,5 literes Opel például 7,5 ezer Pengőt ért. Az autók között a Mercedes 170 az „emelt közép-kocsiosztályba” (gehobene Mittelklasse) tartozott. A legolcsóbban megszerezhető márkák közé tartozott a FIAT 500 („Topolino”) és az Opel Kadett. Ezek hozzávetőlegesen 3000 Pengőbe kerültek. Legnépszerűbb a FIAT 1100 és az Opel Olympia volt. A BMW-k és a Tatra 10000 Pengő körül volt kapható, a Horch és a Rolls Royce viszont már 20–30 000 Pengőbe került. Dr. Kubinszky Mihály szíves szóbeli közlése.

³⁷ A magántulajdonú autók száma 1938-ra elérte a tizenöt ezret. Keszthelyiné dr. Rédei Mária: Gépkocsi és életmód. Életszínvonal füzetek. 8. Budapest, é. n. 7–8. o.

6. kép. Simon Elemérné Tóth Mara (Soproni Levéltár)

A több mint két hetes út Brüsszelig tartó szakaszát tették meg autóval,³⁸ s eközben Simon felesége ült a volánnál, aki kissé feminin lelkialkatú³⁹ férje mellett a 20. század modern asszonytípusát testesítette meg (6. kép). A Thallmayer cégnél mutatott rátermettséggel 1921 óta vezette Simon háztartását, gyakorlatias szellemben irányította annak mindennapi ügyeit. 1924-ben tettek meg első közös útjukat Olaszországba. Annak az évnek a nyarán a főispán Csáfordon is bemutatatta, házasságkötésüket azonban évekig titkolta anyja előtt. Az a szerepfelfogás, amelyet Mara képviselt, egyszerre emlékeztet a gondoskodó mater familias tradicionális alakjára, és az erős, független, önálló nő attitűdjére, aki autót vezet, sőt azt az „*indulás előtt rendbe hozza*”, önállóan elboldogul az angol

³⁸ A távolságot pihenőkkel három nap alatt hagyták maguk után (volt, amikor 317 kilométert csak 7 és fél óra alatt sikerült teljesíteniük, máskor állítólag megközelítették a 120 km/órás sebességet). Brüsszeltől Ostendéig vonattal, Doverig hajóval, majd Londonig ismét vonattal tették meg az utat. Valószínűleg a nagy távolság és nem a szokatlan szabályok miatt választották a vasúti közlekedést, hisz 1941-ig Magyarországon éppúgy a baloldali közlekedés volt érvényben, mint Nagy Britanniában.

³⁹ Ez nem csupán gyakran panaszkodó, számos vélt vagy valós betegségének komolyságát eltűző jelleme miatt lehet elmondani rá. Östör József – nem túl hízelgően – a következőket írja róla: „*A baráti társaságban azonban nem kedvelték, mert hiába, a fiatalok szeretik a határozott jellemeket, Elemérünk pedig már akkor sem volt az. Ezen kívül nőiesnek tartották. Nagyon jól emlékszem, hogy Andorka Gyula vékony hangja miatt már akkor mindig azt mondta róla, hogy »mekeg«*”. Östör i. m. 29. o.

nyelvvel, rutinosan vásárol londoni nagyáruházakban, járja a metropoliszt, amíg férje hivatalos programokon vesz részt.

A 20. században a tömegszórakozás kedvelt formájává vált a zöldbe való kirándulás, legyen az a városi kert, vagy a közeli hegytető. Simon presztízszokok miatt különösebben nem kedvelte a sokadalom által látogatott helyeket, ráadásul korpuslens alkata is visszatartotta a hosszabb, megerőltető túráktól, de Ausztria közeli hegyeit (például a Hohe Wandot), amíg lábai engedték, megmászta, sőt – élete legnagyobb turista élményeként – gyalog is elzarándokolt Közép-Európa egyik legismertebb Mária-kegyhelyére, Mariazellbe.

Az utazásokkal, vadászatokkal, bálokkal teli, mondhatni gondtalan élet – a válságból eredő pénzügyi nehézségek ellenére – az 1930-as évek elején volt a legnapfényesebb. Gömbös hatalomra jutásával egyre-másra szaporodnak azok a bejegyzések a naplóban, amelyek a főispáni hivatal nehézségeiről szólnak. Ezen nem is lehet meglepődni, hiszen láttuk, hogy Simon már milyen régóta vágyott nyugalmasabb állásra, elsősorban a felsőházi tagságra. Ennek oka nem csupán a kevesebb feladat és kisebb felelősség, hanem a hiúság, és mint írja: a „kegyelmes” megszólítás elnyerése volt.⁴⁰ Most viszont a terhek elől is szeretett volna menekülni. A Gömbös-féle változás átalakította a helyi hatalom és a kormánypárt viszonyát. A párt helyi szervezetei vezető politikai erővé váltak, háttérbe szorítva a Bethlent támogató közigazgatási apparátust. Kísérlet történt a közigazgatás megkettőzésére, ami kompetenciavitához vezetett a Nemzeti Egység Pártjának titkárai és a főispánok között. Mivel azonban az új pártapparátus kiépítése hosszú időt vett igénybe, Gömbös egyelőre kénytelen volt a vidéki pártműködtetés feladatait a főispánok vállára rakni, akik ezáltal a kormánypárt (NEP) megyei elnöki funkcióit is ellátták. A bethleni szelekció során kiválasztódott főispánok egy része nehezen alkalmazkodott új szerepköréhez. A NEP szervezése körüli feladatok ellátása és a Gömbös-féle politikát egyre nagyobb kritikával szemlélő helyi társadalom ellenállása mind nagyobb gondokat okozott Simon számára.⁴¹ Eközben Sopronban is feszültebb lett a helyzet. Thurner polgármesterhez fűződő viszonya megromlott. *„Viselkedése – panaszkodik Simon – kezd túrhetetlen lenni. Nagy képűsége csak tehetetlenségénél nagyobb(sic.) Nála igazán nincs a kép a képességgel arányban.”*

Mentalitásával és addigi életvitelével ütközött a pártközpont által követelt mindennapi agitációs pártmunka. Nem szívesen járt vidékre pártgyűléseket tartani és a NEP programját hirdetni. Egyre jobban panaszkodik idegeinek állapotára, depresszióra, cukorbetegsége.⁴² A hosszú utazások ekkorra már

⁴⁰ A felsőház tagjainak csak a méltóságos cím járt, a nagyméltóságú címnek megfelelő megszólítást a Felsőház elnöke kapta meg. Simon először 1932. év végén jegyezte be a naplóba, hogy szerette volna megszerezni a felsőházi tagságot. Rupprecht Olivér ellenében azonban nem kívánt indulni, holott *„akkor megkaphattam volna a beígért, s a vöröskeresztes elnökségért dukáló kegyelmes címet is”* – írta. Négy évvel később, 1936 decemberében teljesült a vágya, amikor kinevezték titkos tanácsossá, s ezzel a cím elnyerése is együtt járt. Egy év múlva megválasztották felsőházi taggá is Sopron megyében.

⁴¹ Naplójában megjegyzi, hogy az amúgy is ellenzéki vármegye igen ellenségesen fogadta a kormányfő több megnyilvánulását, képviselőházi felszólalása pedig általánosan rossz benyomást keltett.

⁴² Simon jegyzeteiben a betegségek sokszor felülírják a politikai, társadalmi események jelentőségét. A soproni iparkiallítás idején például a számos fogadás, kongresszus, hivatalos találkozó, Bud János, Vass József látogatása közepette ő a fájó térdízületeire emlékezett legelőnkebben. Később elsősorban túlsúlya és magas vércukorszintje miatt aggodalmaskodott. Utóbbi okát főleg a feszültségekkel terhes munkában látta. Betegségei miatt felkereste a

elmaradtak, valószínűleg a megnövekedett feladatok miatt. 1934 elején az országos pártvezetés – Sztranyavszky Sándor elnökkel az élen – szemére is hányta a Sopronban és Sopron megyében elhúzódó pártszervezés lanyhaságát.⁴³ Ez év februárjában, miután a fővárosi lapokban és a Soproni Hírlapban is megszellőztette az ügyet, lemondott, és csupán Keresztes-Fischer és Gömbös – minden valószínűség szerint csak erőltetett – személyes rábeszélésére tartotta meg hivatalát. Keresztes belügyminisztersége alatt két tisztsége – a megyei pártelnöki és a főispáni – ellentmondásba került egymással. 1934 augusztusában a belügyminiszter felszólítására levélben hívta fel a polgármester figyelmét, hogy az elterjedő gyakorlattal szemben a hatóságok ne fogadják el a Nemzeti Egység pártfogoltjainak igazolásait és az országos, illetve a helyi pártszervezetek által nekik kiállított ajánlásokat, tagsági és egyéb igazolásokat.⁴⁴ A belügyminiszteri utasítás érezhető szorgalmazásával a megyei NEP elnök, úgy tűnik, alulmaradt a megyei közigazgatás vezetőjével szemben. A pártszervezés feladatával azonban a lemondás előttihez képest gondosabban foglalkozott.

Néhány hónappal az ominózus lemondást követően, amikor röviddel a választások előtt visszavonulását fontolgatva végül ismét a helyén maradt, már több olyan politikai elvbarátjával konfliktusba került, akik elhagyni készültek a kormánypártot, vagy már ki is léptek belőle. Hosszú ideje húzódo távozása csak akkor vált véglegessé, miután 1935 júliusában az immár Gömbös szűkebb környezetéhez tartozó új belügyminiszter, Kozma Miklós⁴⁵ közölte vele a soproni és a vasi főispáni hivatal összevonásáról szóló döntését. Szeptemberben lemondott, helyére pedig kinevezték Ostffy Lajost, aki közvetlenül Gömbös hatalomra kerülésétől töltötte be Vas vármegye főispáni tisztségét, és a miniszterelnök-pártvezér legmegbízhatóbb hívének számított.⁴⁶

Főispánsága után az őt körülvevő társadalmi és a fizikai tér csak lassan és fokozatosan szűkült be. Ennek oka, hogy a Vöröskereszt szervezetében továbbra megmaradt tekintélyes funkciója. A korábban kedvelt soproni magyar bálon azonban rádöbbsent, mennyire magára maradt a lokális közélet színterein. „Sopronban már idegennek érzem magamat” – írta másnap. A helyi politikai porondon egy jobban marginalizálódott, súlytalanná vált. Mint említettük azonban, maradt a vöröskeresztes pozíció, a vele járó reprezentáció, társasági élet, maradtak az egyre hosszabbá váló csáfordi nyaralások, a családi idill, és maradtak az autós kirándulások a Balatonra, esetleg Ausztriába, Abbáziába és Észak-Itáliába, vagy a Vöröskereszt nemzetközi rendezvényeire, mint 1939 augusztusában is. Ezt azonban beárnyékolta a svéd külügyminiszter-helyettes által közölt értesülés a lengyel német háborúról és egy várható európai

vöslai szanatóriumot és többször is visszatért gyógykezelésre Joachimsthalba (Jáchumov), melynek fürdője a mozgásszervi és perifériás idegrendszeri betegségek gyógyítására specializálódott.

⁴³ Östör i. m. 115.

⁴⁴ A főispán levele a polgármesterhez, 1934. augusztus 28. SL IV. B. 1404. a. Sopron Város Polgármesteri Hivatalának Iratai. Bizalmas Iratok 1930–1935.

⁴⁵ Az új összetételű Gömbös-kormány 1935. március 4-én alakult meg, a miniszterelnök két híve, Bornemissza Géza kereskedelem, majd iparügyi miniszter és Kozma Miklós belügyminiszter részvételével.

⁴⁶ Vonyó József: Marton Béla utolsó kísérletei és kudarca a Nemzeti Egység Pártja szervezésében. Dokumentumok a Vas megyei levéltárból. Vasi honismereti közlemények 2 (1992), 67.

konfliktusról. *„Le voltunk sújtva, hisz még pár napot ott szándékoztunk volna tölteni.”*
– sajnálkozott Simon, akinek akkor még kevés sejtelme volt a hír számos egyéb
lesújtó következményéről. Ráadásul egy héttel el is számolta magát.